

prae-occupaties. Zo schetst hij thans het kloosterleven van Augustinus veel sterker tegenover de achtergrond van Augustinus' eigentijd en in het licht van zijn theologische reflecties.

De nieuwe druk is dan ook vooral in het eerste deel, het studie-gedeelte, een vrijwel geheel nieuw werk geworden, waarin men de oude druk vaak niet meer terugkent. Een aanwijzing voor de grotere rijpheid en verdieping die het werk ondergaan heeft, is reeds te zien in 't feit dat dit eerste gedeelte in de vroegere druk 194 blz. telde, in de nieuwe daarentegen 288. Geheel nieuw bijv. is het gedeelte over de zin en de betekenis van het kloosterleven. Aanzienlijk gewijzigd, uitgebreid en verdiept zijn vrijwel alle andere hoofdstukken van dit eerste gedeelte.

De vooral in de afgelopen 15 jaren sterk toegenomen literatuur over het kloosterleven bij Augustinus blijkt de auteur volledig te kennen. Hij heeft er op kritische wijze zijn voordeel mee gedaan. Hetzelfde moet gezegd worden van de nieuwe literatuur over de theologie van Augustinus.

Wat van het eerste gedeelte, de historische studie, gezegd is, geldt ook voor het tweede gedeelte van het werk dat de vertaling van de teksten bevat. Uit de aard der zaak heeft dit deel minder wijzingen ondergaan dan het eerste. We constateren echter met dankbaarheid dat nu ook *Quaestio 71* uit de *De 83 Quaestionibus* opgenomen is. Eveneens werden thans de eerste hoofdstukken van Brief 211 vertaald. Aan de tekst van de Regel gaat een uitgebreide inleiding met betrekking tot de authenticiteits- en tekstkritische vragen vooraf, zulks aan de hand van de omvangrijke nieuwere literatuur. Daarbij kon zelfs al gebruik gemaakt worden van het bijna gelijktijdig (1967) verschenen tweedelige werk van L. Verheijen over de Regel. Zumkeller heeft het manuscript van Verheijen in kunnen zien (blz. 323, aant. 3). Voor de tekst zelf is echter nog gebruik gemaakt van de vertaling van Hümpfner (blz. 333, aant. 32). Voor zover we na hebben kunnen gaan, wijkt deze tekst slechts op 'n enkele plaats in belangrijke mate af van de tekst van Verheijen (hoofdstuk 10, blz. 341, 2e alinea : « Klosterzucht » (moribus) in plaats van « minoribus »). Voor de gebruiker kan dit nauwelijks een bezwaar zijn.

Meer nog dan de eerste druk van dit over het kloosterleven van en bij Augustinus menen we deze nieuwe bewerking van harte te moeten aanbevelen.

E. HENDRIKX, O.S.A.

Bernardin WILD, O.S.A., *Die Augustiner*. Freiburg i.d. Schweiz, Paulus-Verlag, 1968 (Serie : Orden der Kirche, Band 8), 224 pp.

Pater Bernardin Wild biedt in dit overzicht geen diepgaande historische studie, maar een eenvoudige inleiding om de geïnteresseerde lezer het voornaamste in de ontwikkeling van de Orde mede

te delen. De publicatie is verdeeld in drie secties : a) het kloosterideaal van Augustinus van Hippo in de 5de en 6de eeuw, pp. 9-49; b) de geschiedenis van de Orde der Augustijnen van de 13de tot de 20ste eeuw, pp. 50-191 en c) een opsomming van 84 heiligen, zaligen en eerbiedwaardigen en van 21 markante medebroeders, pp. 192-214. Als aanhangsel werd de statistiek van de Orde (1967) opgenomen en een — mijns inziens — te beknopte bibliographie en bronnen-aangave.

In het eerste deel is een duitse vertaling van Augustinus' regel (pp. 23-35) opgenomen met een korte weergave van Augustinus' leven, zijn betekenis voor het westers kloosterleven en van de strijdvrage over diens Regel.

De eerste 15 pagina's van het tweede deel staan verkeerd. De ontwikkeling van Augustinus' kloosterideaal in Africa Proconsularis (waarover gesproken wordt) hoort in het eerste deel thuis. Immers er bestaat geen historische binding tussen het kloosterleven daar en het augustijns-«eremitische» dat in de 13de eeuw in Midden- en Noord-Italië ontstond (cfr. mijn studie *Gli Eremiti neri nel Dugento*, enz., Pisa 1968). In grote lijnen wordt de geschiedenis van die Orde gegeven met benadrukking van de ontwikkeling in Duitsland en Zwitserland (pp. 65-108) en in vogelvlucht die in andere europese landen (pp. 108-124).

Enige nadruk krijgt het studiewezen in de Orde (pp. 124-140), het optreden van Luther (pp. 140-151) en de spaanse en portugese missieactiviteit tot en met de Franse Revolutie (pp. 151-169). Vervolgens wordt in 15 pagina's de augustijnse missieactiviteit binnen en buiten Europa in de 20ste eeuw belicht en enige bladzijden worden gewijd aan de Tweede (Zusters) en Derde Orde. Dit centrale gedeelte van de publicatie geeft een eenvoudige indruk en komt niet boven een 'erbauliche Statistik' uit : het doel waarvoor het juist werd samengesteld. Het derde deel heeft nogal een aantal gegevens die een historische kritiek niet kunnen doorstaan. Alle zaligen en heiligen vóór 1230 (pp. 193-195) zijn géén leden van de Orde, evenmin Juliana van Luik, Evangelista en Peregrinus, Limbania. Onder de aangegeven markante medebroeders zijn Hugo van der Goes en paus Eugenius IV evenmin augustijnen : de eerste was hoogstens in z'n laatste levensjaren derde ordeling, de tweede was een augustijnner koorheer.

In deze publicatie, die tussen vele andere werkzaamheden werd samengesteld, zijn 10 reproducties en foto's opgenomen die dit welkome overzicht verluchtigen, dat in z'n genre een beduidende verbetering is in vergelijking met A. de Romanis, *L'Ordine Agostiniano*, Firenze 1935, A. van den Born, *St. Augustinus en de Augustijnnerorde*, Gent 1945, L. Goebue, *L'Ordre des Augustins*, Marchienne-au-Pont 1946 en B. Rano, *L'Ordine Agostiniano* en andere bijdragen in *Un cuore che ancora arde*, Rome 1968.

Dr. Benigno VAN LUIJK, O.S.A.